

Ψ

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

**РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ
СВІДОМОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У
ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ**

**DEVELOPMENT OF NATIONAL AWARENESS
AND NATIONAL IDENTITY IN TIME OF WAR
AND POST-WAR PERIOD**

Рівне

29-30 листопада 2023 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет

**РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У
ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ:**

збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції

**DEVELOPMENT OF NATIONAL AWARENESS AND NATIONAL
IDENTITY IN TIME OF WAR AND POST-WAR PERIOD:**

collection of papers presented
at the International Scientific and Practical Conference

(29-30 листопада 2023 р, м. Рівне)

УДК 159.9+ 316.6

Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у воєнний та повоєнний періоди : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 листопада 2023 р м. Рівне). Упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова. Рівне , 2023. 176 с .

Рекомендовано до друку Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 12 від 5.12.2023 р.)

Матеріали надруковані в авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти поглядів авторів. Відповідальність за зміст матеріалів, точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела, достовірність іншої інформації та за додержання норм авторського права несуть автори.

9. Demydiuk, V., & Balashov, E. (2023). Psychotherapeutic Assistance to Families of Military Personnel during War. *Scientific Journal of Polonia University*, 56(1), 394-404. <https://doi.org/10.23856/5654>

*Безлюдна Валентина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри вікової та
педагогічної психології
Рівненського державного гуманітарного
університету, м. Рівне, Україна*

*Люта Олег Андрійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного
університету, м. Рівне, Україна*

ТРАНСФОРМУВАННЯ СФЕРИ СПРИЙНЯТТЯ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ ОСОБИСТІСНО ЗНАЧУЩИХ ПОДІЙ У ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Війна докорінно змінила не лише систему суспільних процесів, а й особливості життєдіяльності кожної окремо взятої людини, функціонування її психіки. Закономірно, що інтенсивні зміни відбулися і у сфері самоусвідомлення. Сприйняття людиною свого життєвого шляху як у сьогоднішні, так і у його майбутніх перспективах зазнало і продовжує зазнавати постійного травмування жахіттями війни, кризовістю суспільного існування та невизначеністю перспектив. Така ситуація породжує дестабілізацію особистісного ресурсу людини та загрожує збереженню її психічному здоров'ю. Наявність цих тенденцій вимагає проведення психологічних спостережень за змінами, що відбуваються у самосвідомості особистості та сприйнятті нею своєї життєдіяльності, з метою розробки належних програм психологічного супроводу.

Метою даного повідомлення є обговорення змін, що відбулися у сприйнятті студентською молоддю особистого подієвого сценарію; трансформування сфери сприйняття значущих подій у своєму житті у довоєнний та воєнний періоди.

Однією із важливих ліній аналізу самості є вивчення механізмів самопізнання та їх зумовленості. Важливу роль у цьому процесі має вивчення впливу на самоусвідомлення особистості значущих подій та ситуацій (Вернік О. Л. [1]). Як відомо, життєдіяльність людини складається саме з великої кількості подій. Все ж, як стверджується у наукових дослідженнях, для формування самосвідомості і самопізнання особливу роль відіграють лише ті, що виокремлюються людини як особистісно значущі, такі, що мають суттєвий вплив на її життя та взаємодію з іншими людьми (Дмитрук О. Є. [3]; Кресан О. [5]). При самоаналізі значущих подій відбувається оцінювання власного потенціалу, особливостей своєї участі у реалізації життєвих програм (Орап М. О. [8]). Людина замислюється над своїми реакціями, поведінкою, вибором особистісних стратегій. Таким чином, значущі події змінюють процеси самопізнання і виступають дієвими стимулами для подальшого розвитку і коригування життєдіяльності (Папуча М. В [6]).

Суб'єктивні уявлення про вплив значущих подій на реалізацію власних життєвих програм сприяють формуванню мотиваційних основ вибору та засобів його реалізації (Дмитрук О. Є. [3]). Закономірно, що формування система уявлень як когнітивних конструктів, у свою чергу, обумовлене багатьма змінними. Важливу роль у цьому процесі

відіграє характер соціальної ситуації розвитку особистості та її взаємодія з оточенням (Кравченко О.[4]).

Дослідження проводилося на базі Рівненського державного гуманітарного університету. У дослідження брали участь студенти психолого-природничого та педагогічного факультетів. У процесі спостереження учасники виконували завдання на виокремлення та ранжирування найбільш значущих подій у своєму житті у довоєнний період та у період війни. У дослідженні була виконана спроба подивитися на значущі події не з точки зору теорії життєдіяльності, а у ракурсі концепції соціальних ситуацій. У процесі інструктажу наголошувалося, що «подією» можна вважати любую зміну у житті. Це можуть бути зміни як у оточуючій природі, так і суспільстві. Можна виокремлювати як зміни у внутрішньому світі (думках, почуттях, цінностях), так і у самопочутті, здоров'ї, поведінці, спілкуванні.

У результаті аналізу опитування респондентів було отримано близько тисячі ідей. У середньому, кількісний діапазон їх виокремлення коливався у межах 5 – 17 подій у кожному із означених життєвих періодів. Зокрема події, виокремлені щодо довоєнного періоду були представлені наступним чином. Близько половини респондентів (41,9%), в умовах часових обмежень виконання завдання (20 хвилин), пригадали від 5 до 7 важливих подій, які сприймаються ними як значущі. Чверть учасників опитування (27,9%) зупинилися на найважливіших життєвих ситуаціях, виокремивши, відповідно, від 1 до 4 ідей.

Таблиця 1

Кількісні показники виокремлених респондентами особистісно значущих подій

Розподіл вибірки за кількістю виокремлення значущих подій (у %)			
від 1 до 4	від 5 до 7	від 8 до 11	від 12 до 17
27,9	41,9	18,6	11,6

Описуючи особистісно значущі події у своєму довоєнному житті респонденти виокремили явища 8 категорій: «Шкільне життя», «Вузівське життя», «Побут», «Дружба. Кохання», «Відпочинок», «Робота», «Особисті свята». Центральною, із виокремлених, є категорія, що має чіткий контекст соціального спрямування – «Дружба, кохання». Фактично вона об'єднала третину усіх висловлених ідей (37,7 відсотків). У цю групу увійшли висловлювання як позитивної, так і негативної модальності. Більшість із них стосувалися кохання. (До подій із негативною модальністю у цю групу увійшли такі явища як зрада, розлука з коханим, розрив стосунків).

На нашу думку, високий відсоток подій, вказаних нашими респондентами у сфері особистісно-інтимних стосунків фактично висвітлює загальне налаштування психіки людини у юнацький період. На тлі усіх інших подій молода людина виокремлює саме те, що стосуються вірності та кохання.

Друге і третє місця, за кількістю висловлених суджень, зайняла категорія «вузівське життя» (17,6 відсотків) та категорія «шкільне життя» (12,5 відсотків). Використовуючи метод ретроспективи, респонденти виокремлювали і події, які стосувалися попереднього етапу життя. Із найбільш часто вказаних подій можна назвати складання підсумкової державної атестації, випускні іспити, останній дзвінок, випускний вечір. Категорія «Відпочинок» посіла п'яте місце (11,5 відсотків). Сюди були віднесені події пов'язані із подорожами, участю у різних святкуваннях, розвагах, спортивних змаганнях.

Аналіз суджень респондентів про особистісні події у воєнний період дозволяє стверджувати, що відбулася не лише зміна змістової картини значущих подій, а й їх зсув у напрямку відображення загальних суспільних процесів та їх включення у структуру

самосприйнятті. На перші місця піднялися три узагальнені категорії подій: «Напад агресора», «Жахіття війни», «Втрати». На фоні збереження попередніх категорій подій вони набрали 39,2 відсотків від загальної сукупності, виокремлених респондентами. Дві перші групи («Напад агресора» і «Жахіття війни») об'єднали судження узагальнюючого типу, у яких зафіксоване сприйняття війни як особистісної трагедії. До третьої категорії («Втрати») увійшли висловлювання про загибель чи поранення когось із членів родини, друзів чи близьких. У загальній сукупності висловлювань вони зайняли близько десятої частини (9,5 відсотки).

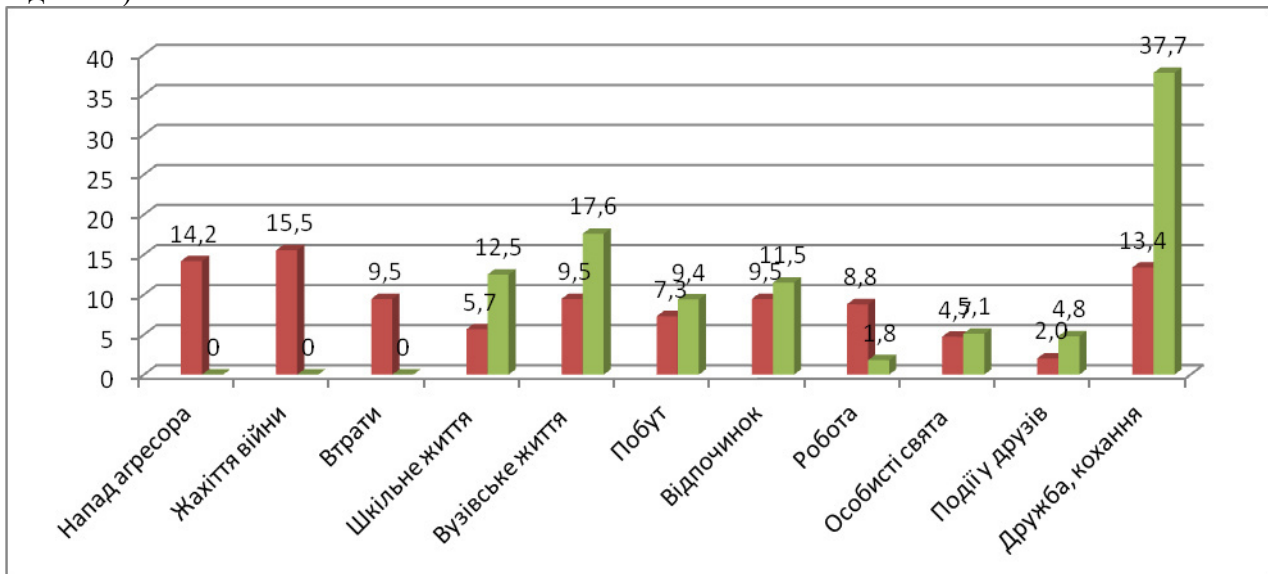

Рис. 1. Співставлення змістових рядів виокремлених подій у довоєнний і воєнний періоди

Співставлення змістових рядів виокремлених подій у довоєнний і воєнний період засвідчує докорінну зміну ціннісної сфери наших респондентів і особливостей їх життєдіяльності. Це ще раз підтверджує, що подія - це інтерпретаційна характеристика значущості життєвої ситуації, а власний життєвий шлях особистість презентує через подієвість (Кравченко О. [4]).

Значно рідше увага зосереджується на спогадах про шкільне життя (відповідно 12,5 відсотків у довоєнний період і 5,7 відсотків у період війни), менш актуальними стали і події життя в ЗВО (відповідно 17,6 відсотків у довоєнний період і 9,5 відсотків у період війни), події у друзів (відповідно 4,8 відсотки у довоєнний період і 2,0 відсотків у період війни). Навіть одна з найбільш емоційно насичених шкал «Дружба і кохання» отримала різке зниження показників (відповідно 37,7 відсотки у довоєнний період і 13,4 відсотків у період війни).

За нашим розумінням, це відбулося з двох причин: обмеження можливостей зустріти коханого (значна кількість молоді, особливо представників чоловічої статі, перебуває у армії) та певне послаблення особистісного прагнення здійснювати пошук партнера, утворювати сім'ю чи народжувати дітей. Досить часто свою позицію респонденти позначали загальним і вже таким, що стало традиційним, судженням: «Не на часі»

Такі групи подій, як «Відпочинок» і «Особисті свята» у загальній сукупності виокремлених подій зайняли у довоєнний період одну шосту загальної сукупності (16,6 відсотків). У воєнний період цей показник дещо знизився до 14,2 відсотків, але ця зниження не є суттєвим. Це говорить про те, що навіть в умовах війни люди залишаються уважними до збереження психічної рівноваги і сфера відпочинку та уваги до власних урочистих подій допомагає їм у цьому.

Отже, проведена діагностична робота показала, що у юнацькому періоді продовжується накопичення індивідуального досвіду через проживання і виокремлення важливих, особистісно значущих подій. Все життя людини це динамічний подієвий цикл, але лише частина із прожитого не лише усвідомлюється, а й виокремлюється як важлива віха у житті. Особистісно значимі події суттєво впливають на стан психіки і подальше планування життя.

Співставлення змістових рядів виокремлених подій у довоєнний і воєнний періоди засвідчує докорінну зміну ціннісної сфери студентської молоді і особливостей її життєдіяльності. У період війни відбувається певне зміщення уваги із подій, що стосуються особистісних програм, на події суспільного та соціального характеру. Молодь продовжує цікавитися своїм внутрішнім світом, фіксує набутий досвід та аналізує його, але ці процеси відбуваються інакше ніж у довоєнний період. Свідомість молодого людина більш зосереджена на подіях війни і це, певною мірою, витісняє процеси усвідомлення і планування власного життя. Як наслідок, послаблюється увага до подій власного життя, турботи про своє майбутнє і розвиток свого потенціалу. Людина ніби застряє у стражданнях, болі, зневірі, втрачаючи конструктив та прагнення до саморозвитку. Емоційна перенапруга провокує виникнення певної поверховості у ставленні до власного життя. Вона може породжувати нездатність молодого людина адекватно рефлексувати його сутність. Поява цих закономірностей вимагає проведення належного психологічного супроводу. Інформування молодих людей відносно питань проживання трагічних подій та збереження психічної стабільності

Список використаних джерел

1. Вернік О. Л. Життєва ситуація в життєдіяльності особистості. *Актуальні проблеми психології*, 2017. т. IX, вип. 10. С. 342-350
<http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i10/39.pdf>
2. Даценко О. А. Проблема автобіографічної пам'яті у вимірі психологічного фундаменталізму. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. Зб. наук. праць. 2015. Вип. V. С. 12-17
3. Дмитрук О. Є. Життєва перспектива як особистісний конструкт: мотиваційний, ситуативний та ціннісний підходи. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. Серія «Психологія». Одеса: Астропринт, 2013. Том 18. Вип. 22. Ч. 1. С. 242-250.
4. Кравченко О. Презентованість особистості власного життєвого шляху : постановка проблеми <https://ap.uu.edu.ua/article/264>
5. Кресан О. Переживання життєвих подій у процесі цілісного розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології* Т.7. Вип. 20. С. 208-214
6. Папуча М. В. Внутрішній світ людини та його становлення : автореф. дис...докт. психолог. Наук : 19.00.01 Київ, 2013.
7. Хавула Р. Життєва перспектива особистості в юнацькому віці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип.11. С. 343-348.
8. Орап М.О. Автонарратив як засіб дослідження і реорганізації життєвого шляху особистості пацієнта <https://doi.org/10.15330/ps.10.1.227-234>

Derpoliuk Elena Features of psychological correctional work with women using meditation tools in a remote setting.....	45
Доній Вікторія Сергіївна Прояви національної ідентичності українців у сучасному культурному просторі	48
Зубкевич Юлія Володимирівна, Широких Анастасія Олегівна Військова агресія як каталізатор національної свідомості українського суспільства	51
Ільчук Сергій Соціальна ексклюзія як виклик повоєнної України	52
Іщенко О.В. Соціально-психологічні особливості психологічного клімату в організації у кризовий період.....	55
Кікінежді Оксана Михайлівна, Василькевич Ярослава Зіновіївна Розвиток національної ідентичності сучасної молоді: егалітарний вимір	57
Кожем'яка Юлія Миколаївна, Чередниченко Тетяна Володимирівна Військова агресія як каталізатор національної свідомості українського	60
Компанієць Ольга Самооцінка старшокласника як передумова виникнення конфліктної взаємодії з ровесниками.....	62
Краля Катерина Миколаївна Джерела самоефективності особистості.....	65
Красовська Інна Василівна, Парфанович Іванна Іванівна Вплив командних активностей на продуктивність діяльності організації.....	67
Кулакова Лариса Миколаївна Збереження репресованими українцями етнічної ідентичності в умовах заслання.....	70
Кулаков Руслан Станіславович Національна самосвідомість особистості: теоретичні аспекти формування.....	73
Кулеша Наталія Петрівна Психологічні особливості психічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб під час війни.....	75
Кутішевська Дарина Психологічні особливості самореалізації жінок зрілого віку....	78
Лазаренко Інеса Станіславівна, Рибак Тетяна Миколаївна Актуальність надання первинної психологічної допомоги викладачам та студентам у надзвичайних ситуаціях.....	80
Левко Олександр Олегович Формування психологічної готовності майбутніх стоматологів до професійної діяльності в умовах сьогодення	83
Литвиненко Світлана Анатоліївна, Ямницький Вадим Маркович Етапи професійно-особистісного розвитку сучасних допомагаючи практиків у системі неформальної післядипломної освіти: досвід символдрами.....	85

Луцик Галина Олександрівна Розвиток соціальної відповідальності майбутніх психологів під час формування готовності до професійної діяльності у воєнний період.....	87
Луцок Тетяна Іванівна Екзистенційна криза в умовах війни : причини та наслідки..	89
Мельничук Ірина Психологічний розвиток і корекція резильєнтності особистості у воєнний період.....	92
Мешко Олександр Іванович, Павловський Тарас Анатолійович Особливості розвитку професійної стресостійкості працівників сфери надання послуг	94
Момот Марина Анатоліївна Вплив психотравмуючих ситуацій на людей похилого віку.....	97
Ніколайчук Галина Іванівна, Демчук Олена Олександрівна Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів.....	100
Опанасюк Ірина Василівна Роль кольору в осмисленні підлітками власного емоційного контексту та його змін під впливом психотравмуючих обставин.....	103
Охріменко Наталія Павлівна Рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами художнього краєзнавства.....	105
Павелків Віталій Романович Психологічні особливості розвитку національної свідомості та ідентичності студентської молоді у воєнний період.....	108
Паламарчук Володимир Богданович Психологічні детермінанти формування професійного мислення у майбутніх маркетологов.....	111
Паламарчук Владислав Володимирович Розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери бізнесу.....	114
Панащук Ігор Миколайович Відповідальність як професійно-особистісна якість майбутнього педагога.....	116
Панченко Оксана Петрівна Рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами художнього краєзнавства.....	118
Панченко Оксана Петрівна Загальнотеоретичний аспект діяльності бізнес-психологів в умовах воєнного стану	121
Полякова Світлана Василівна, Розумний Сергій Михайлович Екстралінгвістичні засоби розкритті психологічного стану людини в умовах сучасної війни.....	123
Радул Ірина Геннадіївна Військовий стрес у дітей.....	126
Радул Сергій Григорович Effect of job related and personal stressors on the pilots.....	128

Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у поствоєнний період

Рейко Анастасія Василівна, Орап Марина Олегівна Емоційний інтелект менеджера: ключова компетентність для росту конкурентоспроможності бізнесу у воєнний час.....	131
Савелюк Наталія Михайлівна Асоціативний експеримент у дослідженні семантичних полів вербального стимулу «Україна»	135
Созонюк Ольга Степанівна Психологічний стан і національна ідентичність дітей внутрішньо переміщених осіб: сучасні виклики	137
Сидоркевич Дмитро Йосипович Психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фізичних реабілітологів до фахової діяльності у воєнний та повоєнний періоди.....	140
Халік Олена Олександрівна Розвиток самоосвітньої професійної компетентності випускників педагогічного ЗВО як умова ефективності відбудовчих процесів у воєнний та повоєнний періоди.....	142
Хаустова Тетяна Миколаївна Соціально-психологічні особливості життєстійкості внутрішньо-переміщених осіб.....	145
Чмут Яна, Широких Анастасія Олегівна Роль засобів масової інформації у формуванні масової свідомості громадян	147
Шевчук Анна Іванівна, Широких Анастасія Олегівна Особливості вияву підвищеної тривожності у підлітків.....	151
Шумик Любов Ростиславівна Детермінанти формування національної самосвідомості.....	153
Щирук Ірина Анатоліївна Психологічні особливості терапії осіб постраждалих на ПТСР: аксіом-особистісний підхід	157
Юрчук Олексій Іванович Основні принципи розвитку національної свідомості у дошкільному віці.....	159
Юрчук Олена Сергіївна Психологічні основи розвитку резильєнтності особистості в умовах війни.....	161
Янкавс Юрій Андрісович Психологічні умови формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту у процесі професійної підготовки	163
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	166